

Stanislav Sieber
truhlář
absolvent odborné prům. školy
Chrudimské.

I.

O důležitosti vědeckého názoru na společnost pro dělnictvo.

Taktiku dnešního socialistického dělnictva lze vyjádřiti krátce dvěma významnými slovy: bojem a prací. Na tom nelze nic měniti. Bez boje — tak svět jest zařízen — ničeho nedosáhne ten, kdo nerodí se na výsluní milostivé protekce, a bez práce nenese boj ovoce prospěchu.

V současném socialistickém hnutí jest však zásadně práce podřízena boji, boji politickému a námezdnímu. Přál bych si, aby toto podřízení nebylo tak jednostranné, aby bylo spíše vzájemné dle pravidla: práce buď podřízena boji a boj též práci, t. j. práci všestranněji kulturní a hospodářské. Nepředstavuji si totiž, že bude socialistický řád jen vybojován, myslím, že musí býti dělnictvem též stavěn. A se stavbou nutno počítati již dnes.

»Stavba« ta je dvojího rázu: jest třeba jednak vybudovati v dělnictvu vyšší kulturní úroveň, jednak zorganizovati je jako velikou odběratelskou a výrobní

moc, která konsumuje a vyrábí ne ve prospěch jiných, nýbrž ve prospěch svých. Nehledě k jiným nespočetným výhodám, jež nám z toho ve všedním zápasu vyplynou, sůžeme prvním nám nebezpečný monopol jiných tříd ve vzdělání, učiníme lid způsobilejším pro řízení vlastních a veřejných záležitostí, jež na svá bedra musí hlavně v budoucnu vložiti, budeme zvolna srovnávati třídní rozpory mezi schopnými a neschopnými, poněvadž srovnání to (alespoň přibližné) jest jednou z nutných podmínek emancipace nejnižších vrstev, a budeme vytvářeti tak i nové lidi, poněvadž bez nových lidí nová společnost jest nemožnou; druhým pak — totiž hospodářskými organisacemi — sůžeme zároveň s vyvlastňováním na cestě politické hospodářský monopol vyšších tříd, učiníme průlom do soukromého hospodaření a položíme tak nutný přechodní stupeň k budoucímu socialistickému řádu.

Ale o tom nebudeme teď mluvit, necháme si to až k pojednání o Marxově sociální revoluci. Otázka, již chci teď probrati, je jiná, souvisí však s touto a souvisí s celým naším hnutím. Je to otázka, čeho jest k tomu třeba, aby hnutí dělnické bylo výsledno? A na to odpovídám: Je k tomuto do jista třeba mnohého, jest třeba dostatečné síly, organisace, odborného vzdělání a j., zkrátka jest třeba nepřetržitého praktického boje a práce, avšak vedle toho jest i třeba práce theoretické a zvláště: **osvojení si co možno správného názoru na společnost.** A o tom chceme teď mluvit.

A. Comte, zakladatel moderní sociologie, ptal se ve své filosofii pozitivní, která politická theorie je nejzpůsobilejší k obrození společnosti. My nesdílíme stanoviska Comteva a ptáme se pouze, která theorie společenská je nejsprávnější a kterou se máme řídit, abychom věděli, kde jsme, kam jdeme a jak máme si počínati. Udeřme přímo na hlavu hřebíku a prohlašme: Správná (resp. co možno správná) theorie společenská neuvede

sice sama o sobě harmonii do světa, jak myslil Comte, ale dává dělnictvu zrak: bez ní bylo by slepou vlnou roztríšťující se na úskalích anebo pohlcovanou vlnami jinými. Náзор dělnictva na společnost, to je jeho sociální vědomí.

Nemusím ani připomínat, že náš cíl není jen dobytí státu, vyšších mezd a zkrácení pracovní doby, ba ani ne postavení socialistické společnosti; náš cíl jde dále, je to úplné vymanění nižších vrstev z podrobení a nižšího postavení, je to všeobecná nivelisace, srovnání sociálních protiv. I samotná socialistická výroba je jen prostředkem k tomu, není cílem. Náš cíl je zkrátka ta všeobecná svoboda a rovnost, již mnozí zovou anarchistickým ideálem. Pravda, je to jen ideál, a žádný z nás nemůže říci, bude-li kdy uskutečněn. Ale podívejte se na hnutí, na city a tužby nižších vrstev, pohlédněte, jak se závistivým okem sledují blaho, moc a kulturu vyšších vrstev, poslouchajte ty hněvné výbuchy, kdy staví se jim v cesty překážky, aby nemohly výše, a poznáte, že v nich pracuje neukojitelná snaha, tento ideál uskutečnit. A já dovoluji si přímo říci, že společnost lidská po tak dlouho nebude ve svém nitru klidna, po tak dlouho bude zmítána vnitřními boji, pokud nebude uskutečněn. Tento ideál je jádrem socialismu. Avšak to je jen pudová snaha a pouhá tužba. Je to slepý sociální živel, který nutno opatřit vědomím a vykázati mu cesty, po kterých se musí pohybovati, aby se netříštil nebo sám sebe nerušil anebo nebyl zaváděn. Massy snad se mohou spokojiti, nejsou-li více uvědomělé, jednoduchým argumentem plynoucím z jejich vědomí druhového, jenž zní: »Když mají druzí, proč nemám mítí též já? Proč mám já pracovati a tento nikoliv? Jsem přece člověk jako on« — a prostě žádati, aby dle spravedlivé rovnosti svět byl zařízen. Avšak nesmí a nemohou se tím spokojiti ti, kdo stojí v čele mass. Pro ty již dávno tento populární argument je bez praktického významu

a omezuje se čím dále tím více na užší kruh těch lidových agitátorů, jimž poměry nedovolily, aby osvojili si většího vzdělání.

My se neptáme již, jako se tázali první socialisté-utopisté a dnes se táže lid, je-li to spravedlivé, nýbrž: Proč jest tomu tak a ne jinak? Proč jedni vládnou a vykořisťují a druzí jsou ovládáni a vykořisťováni? Na základě kterých sociálních zákonů vznikl takový řád? A snažíme se tyto otázky vědecky zodpovědět, neboť jenom jejich rozřešením získáme klíč a rozřešíme snadno problém druhý, totiž na základě kterých zákonů může opět tento řád býti změněn a ideál lidu uskutečněn — tedy problém veliké praktické důležitosti. Avšak to nás ještě neuspokojuje. Jde ještě o to, provést studium dosavadního společenského vývoje, abychom poznali, postupuje-li přirozený vývoj směrem ideálu nebo nikoliv. I to bylo již provedeno, provádí se, a staré vědomosti se stále zdokonalují. Na základě takto nabytých vědomostí, jimiž objasňujeme si pravý stav věcí — třeba by to nebylo nikdy neomylným — jest nám teprv možno vystoupiti před dělnické massy a říci: »To a to musíte dělati, tak si musíte počínati, abyste se blížily k uskutečnění svých tužeb,« jest nám možno vlévati do jejich myslí pevnou důvěru v budoucnost a vésti jejich šiky po pravých cestách.

Na těchto vědeckých zásadách zorganizováno bylo moderní dělnické hnutí. Tak postupoval Marx a Engels, a tak postupují theoretikové socialističtí dněs. Pudové tužby mass, slepé jich pohybování se ve tmě sem a tam bylo postaveno na pevnou půdu vědy. Z mass, stavějících se rozbíjením strojů proti přirozenému a nevyhnutelnému vývoji anebo na druhé straně vlečených měšťáckou nacionální intelligencí na nepravé cesty, zorganizován obrovský světový kolos plánovitě postupující za svým cílem. Tento veliký pokrok dělnictva, jenž jeví se nám nápadně, srovnáme-li jeho hnutí v prvních

počátcích s hnutím dnešním, byl sice podmíněn ještě jinými okolnostmi, avšak bez přijetí vědeckého názoru na společnost tyto podmínky samy by jej nikdy nebyly způsobily.

Váha a pronikavé vnikání socialismu v myšlení dělného lidu a i měšťanské intelligence, jeho vnikání do literatury přes všecku reakci rozhodujících kruhů nevyplývají jen ze společenského citění, nýbrž jsou důsledky i jeho vědeckého zdůvodnění.

Socialism nelíčí jen bídu, utlačování a ideály budoucnosti, socialism i přesvědčuje fakty a musí přesvědčovati. Tento rozumový, dnes říkáme vědecký moment, jenž nezávislý jest na třídním stanovisku, na citění a tužbách, je právě tak socialismu nutný, aby se rozšířil a uplatnil jako jeho zájmové stanovisko.

A. Fouillée na objektivní rozumové moci ideje zakládá svou mravní theorii, již dal jméno nauka o ideích-silách. Zabředl však do přílišné krajnosti, neboť myslí, že idea (u něho mravní, altruistická) se může uplatniti ve světě a změnití jej sama sebou, jen svým zdůvodněním rozumovým.

Takové moci ideje a důvody nemají, aby změnily společenské poměry, ale tolik je jisto, že bez vědeckého zdůvodnění socialism by neměl toho významu a té síly, jakou má dnes, a že kdyby nebylo možno jej vědecky zdůvodniti, bylo by veta po jeho budoucnosti. Starý Bacon řekl, že síla člověka se měří dle jeho vědy. Můžeme to obrátit i na socialism a říci: Síla a význam socialismu se měří též dle jeho vědeckého pojetí společnosti.

Ve světovém hnutí dělnickém dobyl si marxistický socialism převahy svou vědeckou převahou. Vidíme, jak zatlačil a zatlačuje stále jiné socialistické a polosocialistické strany a nabývá půdy tam, kde dříve rozhodovaly protivné dělnické strany.

V Anglii a Americe uplatňuje se přes nepříznivé mu smýšlení dělnictva, ve Francii je ze všech dělnických stran nejsilnější, v Holandsku ubírá půdu anarchismu a protiparlamentnímu revolučnímu socialismu, v Německu a Rakousku udusil anarchism až na neveliké zbytky úplně. Marxism ovládá i všechny světové socialistické kongresy.

Jako svého času vynalezl německý filosof Schleiermacher specifický cit náboženský, tak vynalezl nedávno A. Hamon »specifický« cit anarchistický. Ve své knize »Duševní povaha anarchisty« heze všeho redukuje anarchistické ideje na povahové city a náklonnosti. Dle mého názoru neexistuje nějaký zvláštní cit náboženský, socialistický neb anarchistický: city a náklonnosti lidí stávají se až představami, čerpanými z jejich životních poměrů, z určitého poznání přírody, člověka a společnosti a sil v nich působících, náboženskými, socialistickými a anarchistickými. Pravda, jsou jisté povahy přístupnější anarchismu nežli jiné, ale tyto nejsou nikterak »specificky anarchistickými«. Den ze dne přetvořují se anarchisté v sociální demokraty, nacionalisty a příslušníky nejrůznějších stran; u nás část dříve anarchistického dělnictva přešla v krátkém čase do tábora sociální demokracie. Jak to přijde, že titíž lidé »cítili« před nedávnem anarchisticky a teď sociálně demokraticky? City a náklonnosti se tak rychle nemění, ale mění se smýšlení. Čím se řídí tato změna smýšlení?

U některých jednotlivců rozhodují dojista čistě osobní prospěchy, převlékají-li své staré přesvědčení, avšak celkem rozhodují stoupající zkušenosti a poznání společenské. Anarchistické hnutí dělnické neliší se od sociálně demokratického svým cílem — Marx a Engels ve svých konečných tužbách byli též anarchisty — liší se jen názorem na prostředky k realizování cíle. Že tento názor na prostředky jest na prvním místě určen zkušenostmi a více méně dokonalým pojetím společnosti, jež

závisí na vzdělání, nebude nikdo popírat. U nás v Čechách anarchism je posud proto nejvíce rozšířen mezi horníky na severu a v některých textilních místech, v krajích průmyslově velmi vyvinutých, ale kulturně opozděných. Za to v Praze scvrkl se na několik osob, a byl by již i tu zmizel, kdyby ho neoživovaly osobní zájmy a stranické nevraživosti, jež ostatně při vzniku anarchismu vždy hrály značnou úlohu a mají vliv i na jeho trvání.

Mezi anarchismem a sociální demokracií v Čechách rozzuřil se v letech 1893 až 1895 prudký zápas. Hospodářské poměry a politický tlakoměr se od roku 1893 valně nezměnily, ale anarchism padl a sociální demokracie zvítězila. Nezvítězila svou materiální silou, nýbrž svým praktickým a na výši doby stojícím názorem na společnost. Tento názor na společnost, získaný velkými zkušenostmi a vědeckým studiem, pojistil jí vítězství nad anarchismem a pojišťuje jí též nadvládu v dělnictvu a přístup do inteligence přes veškeru vlasteneckou rozhořčenost měšťáckých kruhů, přes všecky jejich snahy, vsíti rozkol do dělnického hnutí, přes všecku jejich »vědu« a ideje, jež marně namáhají se uplatniti v celém národě a zvláště v mladém dorostu. Vědecké odůvodnění, založené na proniknutí společenského vývoje a společenských sil, nedalo sociální demokracii sice všecko, ale dalo jí přece jen strašnou moc.

* *

Netřeba k tomu žádného zvláštního vzdělání, aby lidé pochopili, že společnost, v níž žijí, se mění. Ze své zkušenosti dosvědčí mnozí, že před několika desítkami lety to u nás vypadalo zcela jinak, nežli dnes: byly jiné obyčeje, jiné názory a politické strany, nebylo socialismu, nebylo parlamentu, dnešních škol; všecky poměry byly jiné před třiceti a padesáti lety. A což teprve před sto lety! tehdy to bylo opět zcela jiné, nežli

před padesáti lety. Vidíme, že společnost žije a že se pohybuje se všemi svými třídami, státy, názory a církvemi za jistým neznámým cílem, vidíme tento její pohyb provázený nesčetnými boji, buď krvavými, buď nekrvavými mezi jednotlivci, třídami a národy; vidíme v ní boje sociální, národnostní, náboženské, vidíme, jak se v ní den ze dne všechno mění a jinak utváří a cítíme, že musíme chtít nechtít jít a bojovat s ní, že ji nelze zadržeti, ani s dráhy vyšínouti ani jí vzdorovati.

Co pohybuje tuto společnost? Co ji mění? Které síly v ní vládnou? Kam kráčí?

To jsou základní otázky, které již více nežli jedno století zaměstnávají filosofy všech směrů hloubající o společnosti, otázky, jež si klade tak zv. dějinná filosofie. Nejsou to sice otázky všechny, které tato řeší, ale nejhlavnější, a týkají se přímo naší budoucnosti. Minulé věky zaměstnávaly se též otázkou budoucnosti. Plato sestrojil ideální společenský řád, první křesťané očekávali tisíciletou říši, církevní spisovatelé středověku ovládnutí království božího v podobě církve na zemi, spisovatelé doby před francouzskou revolucí uskutečnění svých státních a společenských soustav, v nichž lidé budou úplně šťastni; avšak to byly fantasie, které nezakládaly se na studiu společenských sil, nýbrž na domněnku, že buď bůh pomůže nebo lidský rozum sám o sobě to provede. Nesčíslné zkušenosti nás však již dávno poučily, že bůh jest právě tak slabým jako lidský rozum sám o sobě; vzdali jsme se proto básnění a hledíme pomocí studia fakt čili vědy odhaliti temný závoj budoucích věcí a zakládáme své ideály na poznání skutečného vývoje společenských poměrů, o němž víme, že jest jen částečně v naší moci, že řídí se dle společenských sil a velmi málo dle »rozumu« t. j. ideálů a dočista ne dle »vůle boží«.

Několikrát bylo již komunistické hnutí v minulých stoletích rozdraceno dějinnými silami jako skořápka obro-